

III. OBDOBÍ 1918 - 1920

1. Obecně

Toto období je charakterizováno vznikem československého státu 28. října 1918 a přijetím potřebných ústavních aktů souvisejících s jeho vznikem. Obecně je vznik ČSR hodnocen jako výsledek dlouhodobého úsilí a boje českého - ale i slovenského národa proti národnostnímu útlaku Rakousko-Uherska. Český národ po 300 letech získal znovu národní svobodu a vlastní státnost, aby tak navázal na historické tradice Velkomoravské říše a feudální Koruny české. Další historickou skutečností byl vývoj první světové války a její výsledek, totiž porážka rakousko-uherské monarchie.

Pro základní posouzení období vzniku československého státu je nutné zabývat se dvěma hledisky a to hlediskem historicko-politickým a hlediskem právním.

a) Z hlediska historického a politického došlo v roce 1918 k naplnění politických představ, které se konkrétně začaly formovat na počátku I. světové války. Tato válka znamenala převrat ve světových a především evropských dějinách co se týká státoprávních požadavků. První projekty na obnovu české samostatnosti vznikly v roce 1914.

Jedním z nich byl projekt slovanské říše politika K. Kramáře, která měla být v podstatě spolkovým státem v čele s ruským carem, ovšem pouze s omezenou autonomií jednotlivých zemí. Tento projekt byl samozřejmě vývojem válečných událostí překonán a zůstal jen nereálným pokusem o vytvoření samostatných národních států při zániku rakousko-uherské monarchie. Zmíněný politik byl tvůrcem i některých předchozích státoprávních programů 19. století, v 80-tých letech byl autorem federalizačního programu, který podporovala strana mladočeská.

Dalšími projekty se zabýval T. G. Masaryk a to již od počátku roku 1914. Tento čelný zástupce českých politiků neměl v té době jasnou představu o fungování českého státu. V počátcích války formuloval zásady vzniku českého království. Tento původní návrh postupně upravoval a přizpůsoboval jednak diplomatickým záměrům především „dohodových“ mocností, jednak vývoji válečných událostí a rovněž vývoji české odbojové politiky. Přes názorové posuny tohoto politika zůstával u koncepcie monarchie a až v závěru války uvažoval o samostatném a suverénním státu republikové formy.

V úvodu této kapitoly autor předznamenal důležitost úsilí a snah českého národa proti národnostnímu útlaku. Český národ stál na prvním místě v mnohonárodnostní monarchii co se týká boje proti centralismu rakousko-uherskému a proti bezohlednému postupu německých národů či proti snahám o germanizaci veřejného života. Tento postoj byl založen historickou tradicí již minulých století a výrazně kulminoval právě ve zmíněném roce 1848. Druhá polovina 19. století je poznamenána vysokou aktivitou českého národa v odporu proti rakousko-uherské nadvládě, tato doba je známa jako doba národního obrození, tedy doba vysokého národního a vlasteneckého uvědomění. V čele tohoto úsilí stáli nejen političtí představitelé (s jejich působením v říšském či zemských sněmech) ale i představitelé českého kulturního života jako historikové, spisovatelé či umělci (s jejich působením na národní svěbytnost a na znovu pozvednutí českého jazyka).

Tyto skutečnosti jsou připomenuty pro vývoj událostí po vypuknutí I. světové války v roce 1914 proto, že byly základem pro tuto dobu, kdy boj o ústavní a státoprávní požadavky českých zemí získaly novou kvalitu.

V českém politickém a veřejném životě v začátcích války nevládla jednota. Došlo k vytvoření tří hlavních proudů. Druhý z nich byl orientován na pokračování předválečného stavu s cílem získat autonomii českých zemí v rámci rakouského státu (agrární stav, staročeši) např. formou personální unie. První z nich byl orientován stále prorakousky.

Třetí proud je nejvýznamnější pro vznik samostatného českého státu a pro získání jeho politické a státní samostatnosti. Tato skupina byla orientována výrazně protirakousky. Jak bylo uvedeno (viz výše zmíněné projekty K. Kramáře a T. G. Masaryka) zpočátku nebylo uvažováno o vytvoření samostatného státu, ale již protimonarchistické zaměření bylo důležitým podnětem pro širší vrstvy českého obyvatelstva ve vzrůstajícím odboji zejména po roce 1915.

Počátek roku 1918 je charakterizován radikalizací české politiky a to jak v domácím odboji, tak i v zahraničním odboji. Do těchto dvou směrů vykristalizovaly dosavadní snahy české reprezentace. Přes zradikalizování českého odboje však nebyl připraven jednoznačný program tak, aby byly připraveny ústavní dokumenty k okamžitému použití. Naopak revoluční vystoupení českého národa v říjnu 1918 v podstatě politickou reprezentaci zaskočilo natolik, že první zákon nového československého státu musel být narychlo připraven.

- Domácí odboj byl předznamenán důležitou skutečností a to vydáním Manifestu českých spisovatelů v květnu 1917. Byla to výzva českým poslancům ve vídeňské poslanecké sněmovně, jež byla svolána na den 30. 5. 1917, aby aktivně

a nesmlouvavě postupovali v poslanecké sněmovně proti snahám o utvrzení monarchie.

Ihned poté poslanci sdružení v Českém svazu poslaneckém vydali prohlášení o jejich státoprávních požadavcích, kterými navrhli přeměnu monarchie ve spolkový stát, autonomii českých zemí ve spojení se Slovenskem a zrušení dualismu.

Jasným a jednoznačným požadavkem na vytvoření samostatného státu byla tzv. Tříkrálová deklarace ze 6. ledna 1918¹². Tuto přijal generální sněm českých říšských poslanců v Praze. Dokument vyhlásil právo národů na sebeurčení, právo českého národa na samostatnou státní existenci a právo na uznání práv národnostních menšin. Tento sněm se rovněž přihlásil k myšlence spojení Čechů a Slováků v jeden státní celek.

Důležitým sjednocujícím orgánem českých politických stran se stal celonárodní orgán Národní výbor. Jeho vznik byl vyhlášen 19. listopadu 1916 a základním úkolem bylo koordinovat jednotný postup českých politických stran.

Dne 13. července 1918 byl uvedený orgán reorganizován jako společný všonárodní orgán - Národní výbor československý.

Konkrétní práce na přípravě ústavních dokumentů jsou datovány z období května - září 1918. Za účelem jejich vypracování byl vytvořen přípravný výbor, který připravil dva základní návrhy. Prvním byl návrh hospodářského zákona (autor J. Preiss - čelný představitel politického života) s cílem zabezpečení úpravy samostatného hospodářství a měny v novém státě.

Druhým byl návrh politického zákona (autor F. Pantůček - čelný představitel politického života) s cílem zabezpečit tímto alespoň provizorní ústavní listinu.

V obou případech se jednalo o předběžné návrhy, které vzhledem k rychlému vývoji revoluční situace v říjnu 1918 nemohly být použity jako ústavně právní normy. Prvním zákonem československého státu se nakonec stal zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného československého státu.

- Zahraniční odboj byl rovněž předznamenán důležitou skutečností, kterou se stal odchod T. G. Masaryka do ciziny v lednu 1915. Tento politik se stal vedoucí osobností skupiny českých politiků, která podporovala státy Dohody, neboť si byla vědoma, že výsledek I. světové války bude rozhodující skutečností i pro státoprávní uspořádání českých zemí. Masaryk vytvořil skupinu spolupracovníků jako centrum zahraniční činnosti, nejznámější z nich E. Beneš a M. Štefánik měli velký podíl na jednání s představiteli států Dohody. Ještě v roce 1915 došlo